

недолік при ДЦП стає тільки тоді, коли людина вступає в спілкування з відмінними від неї здоровими людьми [11].

Висновок. Порушення соціальних контактів призводить до різних відхилень у формуванні особистості у дітей з патологією опорно-рухового апарату, а при відсутності або недостатньо кваліфікованій психолого-педагогічній корекції можуть детермінувати становлення негативних рис характеру.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. Київ: ІЗМН 1998. 204 с.
2. Душка А. Л. Роль родителів в соціалізації особого ребенка. Вісник Одеського національного університету. Психологія. 2010. №. 9. С. 35-41.
3. Єжова Т. Є. Альтернативна комунікація як засіб соціальної реабілітації дітей з обмеженими можливостями життєдіяльності. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2011. №10 (8). С. 77-84.
4. Єрмоленко Н. А., Скворцов І. А., Неретина А. Ф. Клініко-психологічний аналіз розвитку, рухових, перцептивних, інтелектуальних і мовних функцій у дітей з церебральними паралічами. Журнал неврології і психіатрії. 2000, № 3, С. 19 - 23.
5. Ілляшенко Т. Д., Бастун Н. А., Сак Т. В. Діти із затримкою психічного розвитку та їх навчання. Київ. МО України, Інститут змісту і методів навчання. 1997. 125 с.
6. Ілляшенко Т. Д., Стадненко Н. М. Аномальна дитина в школі. Навч. посібник. Київ: ІС ДО. 1995. 74 с.
7. Леонтьев А. А. Психология общения. Москва : Смысл, 1997. 365 с.
8. Лопатинська В. Морально-гуманістичний зміст спілкування. Шлях освіти. 2003. №1. С.27-30.
9. Марченко І. С., Тюленева О. Г. Педагогічні заходи з формування комунікативної поведінки дітей із дизартрією при ДЦП. Навч.-метод. посіб. Київ : Слово, 2013.
10. Соботович Є. Ф. Мовне недорозвинення в дітей і шляхи його корекції. Москва, 2003.
11. Шипицина Л. . Соціальна та педагогічна інтеграція. Проблеми супроводу дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Психолого-педагогічне медико-соціальний супровід розвитку дитини. Санкт Петербург. 2001. С. 15-19.
12. Дитячий церебральний параліч (ДЦП). URL: <https://health-ua.com/article/5225-dityachij-tcerebralnij-paralch-suchasn-pdhodi--do-dagnostiki-lkuvannya-prin> (дата звернення: 26.09.2021).

*Яцків Христина*

*Науковий керівник – проф. Кікінежді Оксана*

## ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Становлення України як демократичної держави, входження її в єдиний європейський простір зумовлюють прогресивні зміни у стратегії розвитку національної системи дошкільної освіти, спрямованої на особистісний розвиток дитини як суб'єкта власного життя, згідно чинних державних документів ( Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепція Нової української школи, Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (2020)). На часі створення безпечного, здорового та дружнього до дитини середовища, що передбачає модернізацію змісту дошкільної освіти як основи соціокультурного становлення особистості, на принципах гуманізму та дитиноцентризму, в умовах якого формується «майбутня життєва траєкторія людини» (В. Кремень). Тому актуалізується проблема морального виховання дітей у сфері міжстатевих стосунків, оскільки засвоєння статевої ролі дитиною 5-6-го року життя є пізнанням нею моральних норм та правил поведінки, що і визначило мету статті – гендерні аспекти морального виховання дітей дошкільного віку.

Згідно Концепції нової української школи формування системи загальнолюдських цінностей, а саме морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей тощо [8, с. 19], є також важливим завданням вихователя закладу дошкільної освіти, бо в саме у цей віковий період закладаються основи моральності особистості, формується її моральна вихованість, моральна свідомість. Саме від того, які моральні цінності засвоять дошкільники, залежить майбутнє українського народу, української держави, адже моральність нації – основа духовної стійкості та спадкоємності її історичного буття.

Як наголошується у сучасних концепціях дошкільного виховання, дошкільнята відчують потребу у встановленні позитивних взаємовідносин, прояві добрих вчинків, але він не знає і не володіє способами моральної поведінки, прояву доброти, тому постає необхідність навчання цим методам. Тому настанови гуманістичної етнопедагогіки (Г. Ващенко, М. Драгоманов, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський) є засадничими у моральному вихованні дошкільнят, оскільки сприяють формуванню моральної вихованості, правильному розумінню дітьми вчинків і поведінки інших людей, оволодінню ними цінностями національної культури. Вивчення унікальної спадщини видатних українських педагогів-гуманістів дає підстави стверджувати доцільність морального виховання як гендерно-чужого виховання, що ґрунтується на врахуванні індивідуальних відмінностей та антропологічно зумовлених потенцій дитини як представника конкретної статі.

Старший дошкільний вік у процесі формування особистості науковці називають «якісно своєрідним». Вікові новоутворення у розвитку дитини (наявність образу «Я», самооцінки, самолюбства, рівня домагань, особистісних очікувань; супідрядність мотивів; реальна оцінка власних можливостей; вміння керувати собою; здатність до рефлексії; позитивні зрушення у сфері всіх психічних процесів – сприймання, пам'яті, уяви, мислення; здатність оперувати не тільки чуттєвими образами, а й більш узагальненими уявленнями, в яких об'єднуються і поодинокі враження, і судження про предмети) зумовлюють низку особливостей сприйняття та переосмислення інформації про навколишній світ. До кінця 5-го року життя дитина ідентифікується з ровесниками однойменної статі. Однолітки набувають в очах дитини особливої значущості – є тим дзеркалом, в якому можуть відобразитися їхні якості та особливості поведінки, що виступає основою для становлення оцінки себе як дівчинки/хлопчика. У діяльності і спілкуванні «на рівних» уточнюється і виробляється поведінка дитини відповідно до статевої ролі, встановлюються під впливом статево типізованих настановлень вихователів і батьків та асимілюються психологічні відмінності поведінки дівчаток і хлопчиків [5; 6].

Результатом морального виховання є моральна вихованість – інтегрована якість особистості, яка характеризується певним рівнем сформованості її морально-ціннісної

сфери, у якій представлені смисли її культурного буття, що відображені в ідеальних уявленнях про моральні цінності, моральні почуття та високоморальну поведінку, і яка виявляється в оволодінні системою загальнолюдських морально-естетичних цінностей, у моральному ставленні до світу і до себе як основи моральної свідомості особистості [1].

Учені І.Бех, М.Боришевський, А.Богуш, О.Кононко, Л.Лохвицька, Р.Павелків, Т.Піроженко, Т.Поніманська, О.Сухомлинська та інші вчені розглядають моральну вихованість дошкільника як складну багаторівневу особистісну систему, поетапно сформованих у відповідності до вікових можливостей ціннісних орієнтирів, які у поєднанні з усвідомленими і засвоєними моральними знаннями, ідеалами, переконаннями і почуттями забезпечують моральну спрямованість вчинків і поведінки, виробляють індивідуальні моральні звички, і як результат, мають важливий вплив на формування моральної свідомості та моральної вихованості зростаючої особистості [2; 3; 4; 9; 11].

На думку І.Бека, ціннісні орієнтири, які формуються під впливом культурних традицій і соціально-психологічних стереотипів, з часом виявляються надзвичайно важливим чинником соціально-культурної орієнтації суспільства і відіграють важливу роль у регулюванні людських дій, стимулюванні бажаної поведінки, попередженні та запобіганні всьому, що прийнято вважати недопустимим. У результаті посилюється процес виховання особистості, яка розвивається як інтегральна частина і беззаперечно сприймає всі вироблені віками моральні норми життя [2]. Науковець зазначає, що «Мораль дитині спадково не передається, вона виховується» [2, с. 31], і емоційно-моральне вдосконалення дитини залежить від уміння вихователя проникнути у внутрішній світ дитини шляхом співпереживання. Моральна свідомість відображає ступінь асиміляції особистістю суспільної моралі. Розвиток моральної свідомості особистості розглядається як процес усвідомлення, засвоєння, прийняття людиною моральних ідеалів, цінностей, норм та правил з метою подальшого перетворення їх у дієвий регулятор поведінки [2, с. 606-610]. Дитина здобуває моральний досвід, засвоюючи моральну культуру суспільства, у якому проживає, отримуючи від виховного мікросоціуму позитивні моральні зразки, моральні цінності, що проходять процес інтеріоризації через її усвідомлення, відчуття й переживання. Л.Лохвицька наголошує, що «моральність - такий рівень розвитку особистості, при якому засвоєні моральні цінності суспільства стають імперативом її життєдіяльності» [7, с. 25].

Аналіз наукової літератури засвідчив, що дошкільний вік є сенситивним періодом для здійснення виховного впливу на різні сфери розвитку. У «Психологічній енциклопедії» (автор-упорядник О.М.Степанов) виховання трактується як «планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку дитини з метою формування в неї моральних понять і установок, принципів, ціннісних орієнтацій і навичок практичної поведінки, які створюють умови для її розвитку. У процесі виховання розвиваються вольові якості й риси характеру особистості. Розглядаючи виховання як процес, що реалізується при взаємодії вихователів і вихованців, а також самих вихованців, психолого-педагогічна наука вивчає закономірності саморозвитку особистості за умов спеціально організованої виховної системи, яка

забезпечує не пасивне пристосування дитини до наявних форм соціального буття, не підведення її під певний соціально встановлений стандарт, а цілеспрямований розвиток кожної дитини як неповторної індивідуальності, як творця себе й обставин. Організація такого виховання ... має спрямовувати розвиток суб'єктивного світу дитини на присвоєння соціальних цінностей і водночас розвивати творчу самостійність у розв'язанні складних моральних проблем відповідно до прийнятих у суспільстві норм» [10, с. 57].

Інтеграція теоретичних поглядів вчених щодо з'ясування механізмів гендерної соціалізації та розвитку моральної свідомості дівчаток і хлопчиків в дошкільному віці є засадничою для наукового аналізу та подальшого емпіричного дослідження моральної вихованості дошкільнят обох статей засобами українського фольклору.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти України. Київ, 2016. 20 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : підруч. для студ. виш. навч. закл. К. : Либідь, 2008. 848 с.
3. Бех І. Зростити моральну особистість – головна турбота. Дошкільне виховання. 2015. № 4. С. 6.
4. Виховання духовності особистості: навчально-методичний посібник / [М.Й. Боришевський, Л.І. Пилипенко, О.І. Пенькова та ін.]; за заг. ред. М.Й. Боришевського. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 104 с.
5. Кікінежді О.М., Говорун Т.В., Шульга І.М. Гендерне виховання дошкільнят. Навчально-методичний збірник. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2015. 192 с.
6. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : навч. посіб. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.
7. Лохвицька Л. В. Особистість дошкільника: Дорога до Я-морального: навч. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 408 с.
8. Нова українська школа : порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
9. Павелків Р.В. Феноменологія морального розвитку особистості: детермінація, механізми, генезис : монографія. Рівне : Альма-матер, 2009. 368 с.
10. Психологічна енциклопедія [авт.-упоряд. Степанов О. М.]. К.: Академвидав, 2006. 424 с.
11. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук. Київ : Всеукраїнський фонд «Добро», 2006. 43 с.

*Богдан Христина*

*Науковий керівник – проф. Кікінежді Оксана*

#### ОСНОВНІ ЧИННИКИ ТРИВОЖНОСТІ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Шкільні роки є важливим етапом у житті людини, впродовж якого активно формується особистість, відбувається психічний розвиток, який нерідко супроводжується наявністю дитячих страхів, в тому числі і шкільних. Навчальна діяльність, яка, згідно з психологічною теорією діяльності, є провідною для дітей молодшого шкільного віку, розвиває пізнавальні потреби дітей, що виступає основою набуття нових знань та позитивного життєвого досвіду. Проте шкільна тривожність, стримуючи пізнавальні потреби дитини, може виступати серйозною перешкодою у гармонійному розвитку, заважати повноцінній соціалізації і виступати передумовою невротизації дитини. Саме тому важливим є всебічне вивчення тривожності учнів молодшого шкільного віку, у період становлення й формування навчальної діяльності.

Теоретичний аналіз зарубіжної та вітчизняної психологічної літератури показав, що питання тривожності вивчалися такими вченими, як Г. Айзенк, Ф. Астапов, Ф. Березін, К.